

Н.М.КУЗЬМЕНКО

*Старший викладач,
доцент кафедри державно – правових дисциплін та українознавства
Сумський національний аграрний університет*

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У будь якій державі мова є головною ознакою національної ідентичності, чинником консолідації та врешті, існування самої державності.

У процесі державного будівництва, створення української політичної нації важливе місце належить мові. «Закон про мови» (1989 р.) і Конституція України (стаття 10) зафіксували статус української мови як державної, створили правову основу для реалізації мовної політики.

Ухвалений ще за часів СРСР мовний закон не відображає сучасної суспільно – політичної ситуації і потребує суттєвого корегування, тому вітчизняне мовне законодавство було доповнене рядом документів. Зокрема, 2003 р. Україна ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (в оригінальному перекладі замість терміна «мова національної меншини» вживається термін «міноритарна» мова) [1]. Цей документ, ухвалений Радою Європи 1992 р., має на меті підтримку міноритарних мов, які мають невелику кількість носіїв, від остаточного поглинання їх державними мовами. На даний час Хартію було імплементовано у дев'яти слов'янських країнах, однак наслідки цього впровадження неоднозначні: поряд із покращенням мовної ситуації вона призводить також до виникнення нових конфліктів[2,16]. В Україні при ухваленні Закону про ратифікацію Хартії до переліку 13 регіональних мов було віднесено і російську мову при тому, що російська мова є рідною або розмовною мовою для значної кількості населення. Опитування 6 тис. українських громадян у 2013 р. показало такі дані щодо рідної мови: 50,9 % - українська, 21,2% - російська, 23,2% - українська і російська[2,16].

З метою стимулювання розвитку української мови, зміцнення її конституційного статусу у лютому 2010 р. Указом Президента України було затверджено Концепцію державної мовної політики, змістом якої є «... забезпечення конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, задоволення мовних потреб громадян України...» [3]. Концепція надавала мовній політиці чільне місце в системі державних пріоритетів, однак на практиці її реалізація мала обмежений характер через зміну правлячої політичної еліти. Починаючи з 2006 року з ініціативи проросійських політичних сил в парламенті обговорювались відповідні зміни до законодавства.

Ухвалення Закону «Про засади державної мовної політики» у липні 2012 р. супроводжувалось порушеннями регламенту Верховної Ради, ігноруванням пропозицій, внаслідок чого відбулося різке звуження сфери вживання української мови як державної. Ініціатори ухвалення таких змін посилалися на Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин, до яких було віднесено 18 мов, серед яких й російська. У Києві та інших містах відбулися протестні акції громадськості проти Закону, що отримали у ЗМІ назву «мовний Майдан». Чи не найгостріші дискусії викликала норма закону, згідно з якою статус регіональної мови отримували ті мови національних меншин, кількість представників яких у певному регіоні складала 10% та більше. Протягом кількох наступних місяців низкою рішень місцевих рад східних та південних областей України російській мові було надано статусу регіональної, що робить вживання української мови фактично непотрібним. Разом з тим, окремі мови, наприклад, болгарська в Одеській області або угорська на Закарпатті, не отримали статусу регіональних, незважаючи на те, що частка вказаних національних меншин відповідає нормі закону.

Після Революції Гідності постановою Верховної Ради України було скасовано Закон «Про засади державної мовної політики в Україні», однак активізація сепаратистських та проросійських рухів в Криму, східних та

південних областях держави змусили керівництво парламенту призупинити дію даної постанови.

У лютому 2018 р. Конституційний Суд України визнав Закон «Про засади державної мовної політики» від 2012 р. неконституційним і таким, що втратив чинність. Протягом 2016 – 2017 рр. у Парламенті було зареєстровано чотири «мовних» законопроекти – «Про мови в Україні», «Про державну мову», «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні», «Про функціонування української мови як державної». Розглянувши у режимі сесійного засідання подані законопроекти, 4 жовтня 2018 р. Верховна Рада проголосувала у першому читанні законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№5670-д), який буде покладено в основу нового мовного закону в Україні [4, с.3].

Основні положення документу регламентують використання української мови в усіх сферах суспільного життя: документообігу, судочинстві, освіті, мистецтві, кінематографі, книговидавництві, засобах масової інформації, сфері обслуговування тощо. Законопроект зобов'язує не лише державних службовців, а й працівників освітніх, медичних закладів комунальної й державної форми власності володіти державною мовою. На порушників мовного закону передбачено накладення штрафів розміром від 200 до 400 неоподаткованих мінімумів. Знуцання з української мови прирівнюється до наруги над державними символами України, що карається штрафом до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців. Про державне та суспільне значення закону свідчить той факт, що у ході попереднього розгляду та обговорення до проекту було внесено близько 2000 тисяч поправок та зауважень [4, с.1]. Було вилучено положення про запровадження Служби мовних інспекторів, які мали відстежувати виконання норм закону. Натомість залишено норма про створення Національної комісії зі стандартів державної мови і Уповноваженого із захисту державної мови. Документ визначає порядок застосування державної мови у суспільних сферах, проте, наприклад, щодо сфери обслуговування, охорони здоров'я, транспорту

тощо він хоч і зобов'язує працівників використовувати українську, але в тих населених пунктах, де не менш як третина мешканців зараховує до нацменшин, ця норма необов'язкова [5, с.2].

Переважна більшість норм закону №5670 – д набирає чинності через два роки, але у деяких випадках строки більші. Наприклад, правила для друкованої преси набирають чинності через 30 місяців.

Законопроект не передбачає санкцій за використання у приватному спілкуванні будь – якої мови. Адміністративна відповідальність застосовується у випадках порушення конкретних вимог закону щодо обов'язкового застосування державної мови. У сфері телерадіомовлення пріоритетною є українська мова, але допускається застосування англійської. У разі порушення уповноважений повідомляє про це Нацраду з питань телебачення і радіомовлення. На телебаченні частка використання української мови має поступово зрости до 90%. Ця норма вводиться в дію через два роки. Видання преси іншими мовами має дублюватися виданням українською мовою (норма набере чинності через 30 місяців). У міжнародних проектах, а також відносинах з особами, які не володіють державною мовою, і сторони на це погоджуються, допускається використання інших мов. Діяльність державних органів, включаючи документообіг, передвиборну агітацію, здійснюється українською мовою. Для зайняття державних посад знання мови, підтверджене документом про освіту або спеціальним сертифікатом, обов'язкове. Для інших осіб, зокрема, військовослужбовців, медичних працівників, працівників закладів освіти, складання іспитів непередбачене.

Отже, даний законопроект передбачає створення таких інституцій та процедур, які забезпечать належний рівень розвитку української мови. Разом з тим, деякі положення документа викликали критику частини парламентарів у зв'язку з тим, що в ньому не має згадки про мовні права національних меншин. У зв'язку з цим базовий законопроект може бути доповнений іншим законом, який має бути розроблений та внесений до парламенту найближчим часом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни / Л. Масенко // День. – 2012. - №158 (6 вересня).
2. Бестерс – Дільгер Ю. Ефективність Європейської хартії регіональних або міноритарних мов як знаряддя захисту мовних прав у слов'янських країнах / Ю. Бестерс – Дільгер // Мовознавство. – 2013. - №5. – С.12 – 18.
3. Указ Президента України про Концепцію державної мовної політики / Урядовий кур'єр. – 2010. - № 36 (25 лютого).
4. Голос України. – 2019. - №49 (7055) (13 березня). - С.1
5. Рух добровольців «Простір свободи» <http://uacrisis.org/ua/62143-ukrayinska-mova>